

Fonts del Montseny gironí

Deu t'he guard vianant! que t'imposi el Montseny una mica d'amor i una mica de seny.

El projecte “Fonts del Montseny” és un treball de recerca teòrica i empírica en el conjunt de la Reserva de la Biosfera del Montseny, que ha investigat el llegat històric fontinal al Montseny i l'ha revisat per posar en valor aquest patrimoni històric, cultural i natural, amb nous estudis i fotografies, visitant de nou les quasi 900 fonts del massís.

Text: Oscar Farrerons Vidal, Dr. arquitecte i estudis del Montseny.

Fotografies: Adrià Corella Moragas, estudiant de Microinformàtica i fotògraf.

Projecte “Fonts del Montseny”

Una font representa posar l'aigua a l'abast de tothom, significa la democratització d'un recurs imprescindible per la vida. Però a la vegada la font et pot parlar, t'omple d'alegria, de virtut i de seny, tal i com ens explica el poeta Guerau de Liost al vers de la font de Sant Marçal, que encapçala aquest article. El “Projecte Fonts del Montseny” ha identificat quantes fonts hi ha al massís, en quines condicions i on són ubicades; ha descrit el seu estat de manteniment, el tipus d'aigua que brolla del seu manantial, i ha estudiat tot allò relacionat en cada una de les fonts.

Des del “Projecte Fonts del Montseny” hem identificat 879 fonts entre els divuit pobles que formen la Reserva de la Biosfera del Montseny. Totes han estat posicionades al plànol googlemaps del projecte amb les seves coordenades GPS i un resum de la seva informació. Podeu consultar aquest plànol al codi QR annex en aquest article. El projecte inclou visitar les fonts, comprendre el lloc, escriure una fitxa de cada brollador amb la situació, l'estat, la manera d'arribar-hi, les llegendes i històries de la font i del lloc, i fer un conjunt de fotografies de cada una d'elles.

Quasi quatre-centes fonts

El Parc Natural del Montseny va ser aprovat al 1977, i un any més tard la Reserva de la Biosfera del Montseny. La reserva ocupa 550 km², comprnent la pràctica totalitat dels termes municipals que formen part del parc natural. D'aquests divuit municipis cinc pertanyen a la província de Girona: quatre a la Selva (Arbúcies, Riells i Viabrea, Sant Feliu de Buixalleu i Breda) i un a Osona (Viladrau). Els cinc municipis gironins sumen 231 Km², i en ells hi hem identificat 397 fonts, el que representa un 42% del territori i un 45% de les deus d'aigua de la Reserva de la Biosfera del Montseny. Queda demostrat que les fonts són un gran patrimoni natural, històric i cultural del Montseny en general i del Montseny gironí en particular. Malgrat aquest

Font Canyonal (Riells i Viabrea)

elevat nombre de fonts el veritable encant radica en lo variades que són. Hi ha fonts a gran altitud, a les planes i a tocar les lleres; n'hi ha de boscanes i d'urbanes. Són agradoses, humitoses, generoses, romàntiques... Algunes estan perdudes, altres mig amagades. La majoria són fonts històriques, moltes centenàries però també n'hi ha qualche de moderna. N'hi ha de portentoses i presumides, i per contra d'altres són ben senzilles i vergonyoses. N'hi ha de captivadores, de juganeres, de misterioses...

Un element necessari

Els primers assentaments humans es relacionen amb la presència d'aigua com a element necessari per a garantir la subsistència. Amb la romanització, els nous

assentaments es situaren a les planes que voregen el Montseny, prop de les vies de comunicació, como la via Augusta que anava paral·lela a la Tordera (com ara hi va l'AP-7).

En la cultura antiga, les fonts eren llocs sagrats i espais de salut. Aquesta bondat de les aigües era conseqüència de mites lligats als seus orígens. Les surgències naturals entre roques i naixements de rius com la **font de can Pairana** (41.8140, 2.4992) d'Arbúcies es convertiren en santuaris de nimfes en el món antic. Les deus amb dolls abundants com la **font de les Paitides** (41.8417, 2.3985) de Viladrau estan relacionats amb aquestes llegendes. En el Montseny gironí, algunes d'aquestes fonts antigues es situen als bassals del massís, on el poblament es va establir prop les torrenteres, com la **font de Cal Batlle** a tocar la riera del Repiaix i la **font de Cal Gall** a la de Breda, avui totes dues malauradament desaparegudes.

Font de Can Pairana (Arbúcies)

Ocupació humana i fonts

Des de fa més de mil anys, la presència humana i les deus d'aigua del Montseny mantenen una relació intrínseca. El recurs de l'aigua corrent ha condicionat des de temps immemorials la ubicació del poblament. Podem trobar una font prop de cada masia, com la **font Xica** (41.7781, 2.5154) o la **font de Pelagrí** (41.7773, 2.5118) totes dues masies emplaçades a la vall de Riells. Al Montseny la majoria

d'esglésies tenen prop un doll d'aigua, un element imprescindible, com la **font de Sant Anna** (41.7424, 2.5620) a tocar l'ermita homònima, i les fonts de **Sant Llop de Viabrea** (41.7469, 2.5401) i de l'esglésiola de **Grions** (41.7609, 2.6087) a Sant Feliu de Buixalleu. Trobem fonts als caminois que menaven a nuclis de població, com la **font del carrer Barcelona** (41.7454, 2.5577) a l'entrada de Breda, i la **font del Rossinyol** (41.8129, 2.5238) d'Arbúcies. Les fonts sempre han anat paral·leles a l'ocupació i explotació humana de la muntanya, com element indestriable de la relació de l'home amb el medi, un exemple clar d'això és la **font de l'Isard** (41.8415, 2.3531) de Viladrau i la **font de can Mas** (41.7996, 2.5987) de Sant Feliu.

Les llegendes de l'aigua

Més enllà del patrimoni material, les fonts i la puresa de la seves aigües formen part de la nostra pròpia identitat cultural, en forma de mites i imaginari popular. Les creences a l'entorn de les fonts al Montseny consideren que és de mal averany rentar-se els peus a les fonts. Per sant Joan les fades d'aigua surten esperitades de rieres i fonts i amb els seus cants sedueixen als bons homes de la muntanya. Les contalles ens expliquen el misteri de l'herba del ferro que sols es pot recol·lectar a la **font del Ferro** (41.8404, 2.40067) o el perquè del nom de la **font del Noi Gran** (41.84023, 2.4004), totes dues de Viladrau. Les llegendes de bruixes també s'imbriquen a les fonts, com a la **font de Marianegra** (41.7946, 2.4596) d'Arbúcies. A la **font de l'Or** (41.8279, 2.3627) de Viladrau, on les pedres es converteixen en aquest preuat metall gràcies a les encantades.

Muntanyencs i estiuejants

El Montseny va seduir els primers excursionistes de la Renaixença des del darrer terç del segle XIX. Els novells muntanyencs provinents de la burgesia seguien les passes de la pionera guia d'Artur Osona (1879), on es dona rellevància a les fonts "*d'aygua, abundosa, rica y fresca*". Els atractius del paisatge de la muntanya feren aparèixer ben aviat hostals i fondes per allotjar aquests primers viatgers. Breda fou un dels primers centres turístics del Montseny per aquelles famílies adinerades que cercaven la bondat de les aigües a les fonts **Pintoresca** (41.7565, 2.5457) i **d'en Duran** (41.7582, 2.5594). Molts d'aquests racons i petites deus d'aigua foren adequades a l'estil de la moda arquitectònica de

l'època, com la font de **Lourdes** (41.8139, 2.5169) d'Arbúcies, cercant l'ideari noucentista i quedant plasmades en les postals antigues, com per exemple a les fonts de **l'Oreneta** (41.8444, 2.3868) i de **l'Arimany** (1.8304, 2.3921) de Viladrau.

Font d'en Duran (Breda)

Fonts ferroses i curatives

Hi ha identificades una quinzena de fonts ferruginoses al Montseny. Al costat gironí podem trobar dos fonts ferroses a Viladrau i la històrica font **del Ferro** (41.8133, 2.5099) d'Arbúcies, amb un pedró que especifica el seu darrer arranament l'any 1602. Les aigües ferruginoses són aquelles que tenen més de 1mg/l de ferro, es recomanen per a persones amb anèmia, obesos i reumatismes. S'utilitzen en banys, però la millor manera d'absorbir el ferro és beguda, encara que cal tenir cura de la dosi perquè en excés causen mal de cap, somnolència i restrenyiment. A Viabrea, els veïns, amb l'ajut de l'ajuntament, han recuperat la font del Sot de la Coma (41.7309, 2.5462), una de les de més càrrega ferromineral del Montseny.

Moltes de les fonts curatives foren promocionades pels mateixos metges que recomanaven la ingesta de les seves aigües. El doctor Carulla, i després el

doctor Ariet, recomanaren d'hostatjar-se a Viladrau per gaudir del seu ambient i de les seves aigües, com les de la **font d'en Miquel** (41.8458, 2.3934) on Ariet ens explica “*els vianants que tornen de la passejada i volen beure l'aigua fresca que, con ansa de transparent cristall, regalima de l'esquei viu*” .

Arbúcies conserva encara l'aroma dels antics llocs d'estiuejants que arribaven de la gran ciutat per prendre les seves aigües fruit de les bel·leses del Montseny. Cinquanta anys enrere als hotels de la vila no servien aigua embotellada, i els hostes portaven la seva gerra amb aigua acabada de recollir de la **font de can Cassó** (41.8138, 2.5188) o de la desapareguda **font dels Àngels**.

Fontades i aplecs

Les fonts han estat usualment espai de gaudi i trobada, doncs en les caloroses tardes d'estiu proporciona un recer a l'ombra i aigua fresca. Des dels estiuejants del noucentisme fins a la primera meitat del segle XX la gent celebrava fontades amb esmorzars i berenars. Grans i petits s'acostaven fins fa poc a la **font de l'Avi** (41.7718, 2.5554) de Sant Feliu, per fer un mos entre les falgueres del sot de la Creu.

Font de l'Avi (Sant Feliu de Buixalleu)

Tradicional també era la celebració de la Tornaboda de Festa Major, a molts llocs del Montseny a l'entorn de les fonts, com a Viladrau al voltant de la **font de les Delícies** (41.8502, 2.3963).

Menció especial mereix l'activitat d'arranjament de fonts duta a terme des de l'Aplec del Matagalls, en què cada any des del 1950 s'inaugura o es restaura una font a la muntanya. La **font del Salt del Boc** (41.8230, 2.4092) d'Arbúcies n'és una bona mostra, inaugurada al 2005, dedicada a Santiago Bofill i amb un pedró commemoratiu amb un divertit vers d'en Llorenç Gomis. La **font dels Cims** (41.8110, 2.3770) de Viladrau és la més alta del Montseny, bastida a l'aplec de 1981.

Les fonts perdudes del Montseny

Encara avui dia les fonts són bàsiques per garantir el subministrament a petites poblacions, però en d'altres les deus d'aigua han desaparegut al sucumbir el seu ús pràctic. De vegades les fonts es perden perquè són canalitzades cap als masos propers, com la **font de mas Gelat** (41.7705, 2.5691) de Sant Feliu, de la que malgrat no rajar podem veure la seva magnífica construcció. En ocasions resten oblidades a la muntanya, com la **font de l'Escanyai** o la **font Vermella** de Riells, perquè ja ningú treballa al bosc com abans. En aquesta trista llista de fonts perdudes també es troben les històriques fonts **dels Senglars** i **del Vern** d'Arbúcies.

L'urbanització, i el progrés mal entès han portat la destrucció sense compassió de belles fonts, com les fonts de bomba de **can Marcelo** i del **carrer Nou** de Breda, de les que ara sols en podem gaudir mitjançant les antigues postals.

Les embotelladores

L'aprovisionament de les fonts i la seva comercialització és un bon exemple de com la humanitat al llarg del temps ha establert una relació de domini de l'aigua. La modernitat i la concentració humana a les ciutats va obrir un nou mercat per a la venda d'aigua mineral embotellada. Des de les darreries del segle XIX, al massís Montseny apareix l'explotació de les fonts naturals amb les indústries embotelladores d'aigua. Avui, el 80% de la producció d'aigua embotellada de Catalunya procedeix del Montseny, on la majoria de les envasadores es

concentren al costat gironí del parc natural, tant per la quantitat de brolladors que hi ha com per la qualitat de la seva aigua. Algunes de les fonts explotades per aquesta indústria són la **font del Regàs** (41.8222, 2.4518) d'Arbúcies i la **font Alegre** (41.8447, 2.4244), comercialment venuda com aigua de Viladrau.

Espais patrimonials a redós de les fonts

Cada poble del Montseny té les seves fonts més estimades, aquelles que representen un espai patrimonial propi identitari. A vegades les trobem en camins històrics com la **font del Coix** (41.8536, 2.5073) on inicis del segle XX la Laura del Sorral d'Arbúcies venia aigua amb anissos als estiuejants que pujaven a Sant Hilari Sacalm. Altres estan a tocar les lleres de les rieres, com la **font de Sant Vicenç** (41.7437, 2.5271) més amunt del veïnat de Can Plana. Foravila és un històric mas buixellenc situat a peu de la pista que porta cap a l'ermita de Sant Romà, la **font de Foravila de Dalt** (41.8002, 2.5888) és emplaçada en una zona que ha estat sempre molt apreciada per tota la gent de Sant Feliu.

Altres fonts patrimonials són de caire urbà que, malgrat haver perdut la deu d'aigua natural i estar connectades a la xarxa municipal, mantenen un interès històric, com la **font del Novè Centenari** (41.7470, 2.5573) de Breda i la **font del carrer Pietat** (41.8163, 2.5184) d'Arbúcies. A les places majors del pobles montsenyencs no hi pot faltar mai una font, a Viladrau la **font de la Plaça Major** (41.8475, 2.3895) porta escrit darrera la distància en minuts de pagès de la plaça a les principals fonts del poble.

Font del carrer Pietat (Arbúcies)

Diagnosi ambiental

A l'estructura geològica del Montseny hi predominen materials silícis juntament amb granit, d'aquí ve que les aigües que hi circulen siguin poc mineralitzades. Aquest fet, juntament amb una activitats humanes poc invasives, ha propiciat que en general les deus mantinguin un estat ambiental bo, com la **font dels Traginers** (41.8281, 2.5284) d'Arbúcies, la **font de Cal Minyó** (41.7998, 2.580) de Sant Feliu i la **font Canyonal** (41.7656, 2.5195) de Riells. No obstant això, amb els anys els dolls van minvant a causa de la disminució dels nivells dels aqüífers, cosa que caldrà controlar en algun moment.

Els estudis quimicominerals portats a terme a les fonts del Montseny gironí han demostrat que la seva aigua és baixa mineralització, lleugerament bicarbonatada i càlcica, clarament determinada per la interacció de factors climàtics, litològics, edàfics i antropogènics. Les principals correlacions que es detecten són conductivitat-duresa, clorur-sodi, i duresa-calci. La recerca també ha demostrat que un 96% de les fonts del Montseny gironí estan lliures de contaminació per nitrats, la qual cosa cal celebrar donat el malaurat panorama que es produeix a d'altres indrets.

Una preservació necessària

Lamentablement, algunes actuacions urbanístiques han comportat la desaparició de fonts històriques que constituïen un valor que calia haver mantingut per raons culturals, però també per la càrrega simbòlica i per ser part del paisatge, en una societat actual cada vegada més urbana que necessita les fonts com element harmònic en un entorn de tranquil·litat.

Les fonts són un element del patrimoni social, cultural i natural destacat al Montseny. És per aquest motiu que cal donar-les a conèixer i s'ha de preservar la qualitat de les seves aigües, per assegurar que les properes generacions en puguin gaudir. Cal preservar la "cultura de la font": costums i hàbits que es duen a terme a redós de les fonts. L'estudi de les tradicions, les llegendes i la història permetrà afavorir la conservació d'aquestes deus d'aigua. Conservar les fonts, en la nostra societat de les presses i de l'aigua embotellada, és una feina heroica i necessària.

La font de Sant Marçal

*Deu t'he guard vianant, que t'imposi el Montseny
Una mica d'amor i una mica de seny.
Ací tens un pedrís clapissat de falzia.
Ací tens una font que parlar-te podria.
La virtut del Montseny és aquest rajolí
que d'avets i de faigs la fullaca esbandí.
La virtut del Montseny es congria a l'altura
perço té aquesta font una ullada tan pura
i la seva canal dóna l'eco planyent
de la fusta del bosc torturada pel vent.*

Guerau de Liost

Font dels Cims (Viladrau)

Bibliografia

Albesa, C. (1990) *Postals del Montseny*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 21. Barcelona.

Ariet, A. (1915). *Topografia Mèdica de Viladrau*. Fidel Giró Impressor, Barcelona.

Boada, M. (1992). *Llegendes del Montseny*. 1ª Edició. Carles Vallès – Editor.

Farrerons, O. (2019). *Racones del Montseny amb aigua*. Llibres de muntanya, 55. Farell Editors. Sant Vicenç de Castellet.

Farrerons, O. (2020). *Viladrau, paradís del Montseny, terra de fonts, llegenda i història*. Revista Excursionisme, 414. p. 6-9. Unió Excursionista de Catalunya (UEC). <https://upcommons.upc.edu/handle/2117/179439>

Farrerons, O.; Prat, F. (2020). *Elements químics a l'aigua de les de fonts del Montseny*. L'Atzavara, 30. p. 89-96. Delegació de la Serralada Litoral Central – Institució Catalana d'Història Natural i Direcció de Cultura de l'ajuntament de Mataró. <https://upcommons.upc.edu/handle/2117/185708>

Gallart, M.; Jiménez, N.; Montijano, V.; Olivé, M.; Ros, A. (2003). *Diagnosi ambiental i historicocultural de les fonts més representatives del Parc Natural del Montseny*. DiBa, p. 53-57. http://cataleg.parcs.diba.cat/documents_diba/p03d098.pdf

Hernández, D.; Goñi, J. (2005). *Records Bredencs*. Ajuntament de Breda.

Margalef, R. (1992). *Les fonts del Montseny*. La Sitja del Llop, 3. Coordinadora per a la Salvaguarda del Montseny, Cardedeu.

Melero, J. (2012). *Aigua per tot arreu. Rius, fonts i torrents: els vasos sanguinis del Montseny*. Grupcultura03, Sàpiens Publicacions, p. 61-7.

Panareda, J.M. (2007). *Descobrim el Montseny*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.

Prat, F.; Farrerons, O. (2017). *Análisis de parámetros fisicoquímicos de aguas de 100 fuentes naturales del Montseny norte*. Tecnoaqua, 30, vol. 25, p. 36-45.

Tolosa, F. (2005). *Viladrau. Un munt de noms i d'imatges*. Edició Taller Gràfic Ramon. Palma de Mallorca.